

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Ярослав КРУПКА

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИЗНАЧЕННЯ В ОБЛІКУ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто сутність поняття та найбільш характерні риси інвестиційної діяльності підприємства. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення обліку інвестиційної діяльності та розкриття інформації у фінансовій звітності.

Терміни «інвестиції», «інвестування», «інвестиційна діяльність» увійшли у вітчизняну економіку порівняно недавно. Початковим етапом запровадження зазначеної термінології можна вважати здобуття незалежності та розвиток ринкових відносин в Україні. За радянських часів ці терміни практично не застосовувалися.

Ще у більш пізні періоди зазначені поняття були введені у систему бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Лише із запровадженням з 2000 року національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку інвестування було виділено, поряд з операційною та фінансовою, у самостійний вид діяльності з визначеними об'єктами обліку, доходами, витратами, кінцевими фінансовими результатами.

Незважаючи на те, що у сучасній вітчизняній економічній літературі інвестиціям приділяється досить велика увага, питання обліку та інформаційного подання розроблені недостатньо. *Потребують подальшого осмислення* показники звітності щодо інвестиційної діяльності.

Метою даної статті є дослідження місця і ролі інвестиційної діяльності в системі підприємницької діяльності, встановлення інформаційних потреб у цьому напрямі для різних категорій користувачів інформації, які повинні забезпечуватися діючою системою обліку та фінансової звітності.

До основних завдань входить визначення участі інвестиційних ресурсів в кругообізі господарських засобів підприємства, встановлення показників та обсягів найбільш важливої облікової інформації щодо інвестиційної сфери, визначення джерел її забезпечення, доходів, витрат, результатів інвестиційної діяльності.

Інвестиційна діяльність є важливою умовою функціонування будь-якого підприємства. Інвестування виступає головною ланкою на шляху зміни вартості з метою нагромадження капіталу в процесі здійснення підприємницької діяльності: ресурси —> вкладення —> результат. Основоположне визначення інвестицій як вкладення капіталу з метою його поповнення можна розповсюдити на весь

господарський процес – від створення і до ліквідації підприємства. Будь-який бізнес, як динамічний процес, можна зобразити у формі взаємопов'язаних циклів, що становлять єдине ціле (рис. 1)

Рис. 1. Динаміка кругообігу ресурсів у бізнесі

Сформовані підприємцем власні, а також запозичені збоку фінансові ресурси вкладаються в об'єкт інвестування і на основі створеного потенціалу здійснюється операційна діяльність, у результаті якої власник одержує прибуток. Цей прибуток може бути вилучений на споживання (дивіденди, відсотки) або повторно спрямований на розвиток, розширення бізнесу, тобто реінвестований.

Даний процес постійно повторюється, може мати циклічний характер, відображає створення нової вартості від бізнесу. Загалом же одержання прибутку від операційної діяльності можна прирівняти до кінцевої фази загального інвестиційного циклу, початковим етапом якого є вкладення власником коштів у статутний капітал при створенні підприємства.

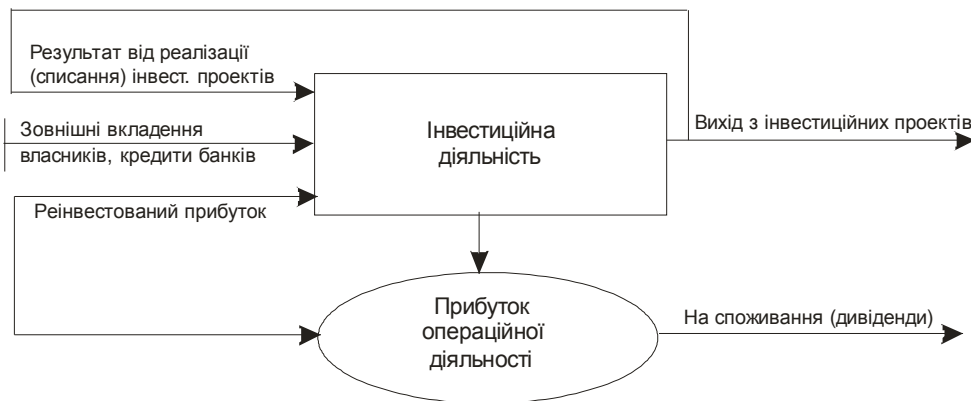
Тракування інвестицій, інвестиційної діяльності здійснюється по-різному. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» під такою діяльністю розуміють сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [1]. Таке формулювання характеризує найбільш загальні риси інвестиційної діяльності на державному, макроекономічному рівні.

Важливо визначити суть і сферу інвестиційної діяльності, що стосується окремих підприємств, фірм, компаній. Проф. Бланк І. О. характеризує інвестиційну діяльність «...як процес обґрунтування і реалізації найбільш ефективних форм вкладення капіталу, спрямований на розширення економічного потенціалу підприємства» [2, 290]. Пересада А. А. ототожнює дане поняття з терміном «інвестиційний процес», виділяючи такі його основні стадії як мотивацію, прогнозування, обґрунтування

доцільності, планування, страхування, фінансування, проектування, забезпечення матеріально-технічними ресурсами, освоєння інвестицій, передача об'єкта в експлуатацію [3, 113]. Волков О. І. та Денисенко М. П. пов'язують інвестиційну діяльність з розробкою та впровадженням інноваційних проектів та програм [4, 27].

Однак, такі твердження розкривають лише один бік інвестиційної діяльності – вкладення капіталу у інвестиційні проекти та програми з метою одержання вигоди у майбутньому. Але ж до інвестиційного портфеля підприємства може входити значна кількість проектів. Кожну одиницю придбання основних засобів, фінансових інвестицій, інших необоротних активів можна кваліфікувати як самостійний об'єкт інвестиційного портфеля.

Життєвий цикл інвестиційного проекту, як показано на рис. 2, починається з вкладення інвесторами, власниками коштів на придбання (будівництво) об'єктів інвестування. Уведені в дію проекти дають-прибуток в процесі операційної діяльності, частина з якого також може реінвестуватись на придбання нових й модернізацію діючих об'єктів. Завершується життєвий цикл проекту його виведенням з експлуатації з метою списання чи продажу. І від цих дій також може бути одержаний прибуток, який служить додатковим джерелом для фінансування інвестицій.

Рис. 2. Життєвий цикл інвестиційного проекту

Склад і структура проектів інвестиційного портфеля підприємства постійно змінюється. Одночасно до сформованого інвестиційного портфеля діючого підприємства можуть долучатися одні інвестиційні проекти (наприклад, зведення виробничих та господарських будівель, придбання устаткування, фінансові інвестиції тощо) і виводитися з їх складу інші (продаж, списання основних засобів, реалізація пакетів акцій не власної емісії та інше).

У зв'язку з цим найбільш логічним є визначення інвестиційної діяльності, яке дається у діючих Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку (П(С)БО). Зокрема, П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» визначає інвестиційну діяльність підприємства як придбання і реалізацію необоротних активів та фінансових інвестицій.

У міжнародній практиці інвестиціями визнаються лише вкладення у інші, сторонні суб'єкти господарювання, не визнаються інвестиціями вкладення у власну матеріально-технічну базу підприємства.

Такий підхід до розуміння інвестицій був обраний на початках й при підготовці національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Питання обліку інвестицій розглядалися лише у П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції». Однак, пізніше були внесені зміни і доповнення до П(С)БО 7 «Основні засоби», 8 «Нематеріальні активи», за якими вкладення у будівництво та придбання власних основних засобів, інших матеріальних і нематеріальних активів розцінюється як незавершені капітальні інвестиції. У Плані рахунків бухгалтерського обліку виділено окремий рахунок для їх відображення. Капітальні інвестиції, як і фінансові, достатньо глибоко і розгорнуто представлені у фінансовій звітності підприємства.

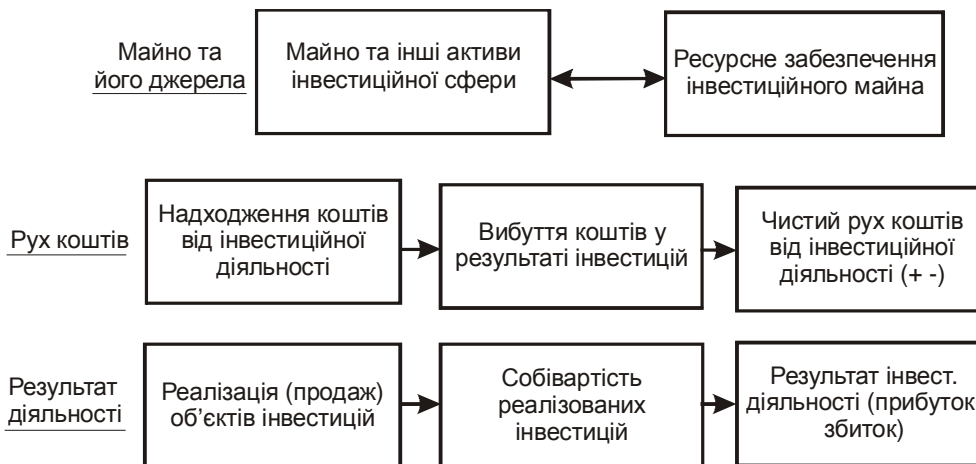
Визнання у вітчизняному бухгалтерському обліку окремих облікових номенклатур як для фінансових, так і для капітальних інвестицій, треба оцінити позитивно. Це дозволяє враховувати таку важливу сферу інвестування як самоінвестування, тобто розширення матеріальної бази підприємства за рахунок реінвестування частини прибутку та інших внутрішніх інвестиційних ресурсів. Крім цього, якщо розглядати інвестиційну діяльність як процес, пов'язаний з придбанням-реалізацією необоротних активів (саме так, як зазначалося раніше, трактують даний вид діяльності міжнародні і національні стандарти обліку), то неминуче виникає потреба в обліку і розкритті інформації про капітальні та фінансові інвестиції за такими напрямками:

- а) здійснення інвестицій у створення і придбання необоротних активів;
- б) вилучення інвестицій шляхом реалізації необоротних активів.

Отже, капітальні інвестиції – це вкладення у власну матеріальну базу підприємства, фінансові – вкладення у сторонні суб'єкти господарювання з метою одержання прибутку чи інших вигод у майбутньому.

Характерною особливістю і найважливішою перевагою сучасного обліку є те, що інвестиційні процеси на підприємстві окреслені як самостійний, динамічний вид діяльності, відокремлений від основної операційної діяльності. Облікова інформація повинна давати споживачу у цьому напрямі дані про цю діяльність щонайменше з таких позицій, як це показано на рис. 3:

- структури інвестованого майна (необоротних активів) та його ресурсного забезпечення (пасивів);
- руху коштів щодо інвестиційної діяльності з визначенням позитивного чи негативного значення показника грошових потоків;
- результативності, що повинна визначатися на підставі зіставлення доходів від реалізації інвестиційного майна з витратами на їх здійснення (собівартістю реалізованого майна) з виходом на кінцевий фінансовий результат даного виду діяльності.

Рис. 3. Основні напрями інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності в обліку та звітності

Оцінюючи ці складові інвестиційної діяльності підприємства, необхідно виділити окремі проблеми, які не дозволяють одержувати повну і достовірну інформацію за цими напрямками.

Вимагає вдосконалення подання у балансі інформації про наявність інвестиційних ресурсів підприємства. Так, у I розділі пасиву балансу інформацію про статутний капітал доцільно подавати з допомогою групи взаємозв'язаних показників за таким же принципом, що й основних засобів, нематеріальних активів: довідково – заявлену (zareєстровану) його суму, а також невнесену і вилучену власниками частку (вартість викуплених у акціонерів акцій); фактично внесену суму статутного капіталу з включенням її у валюту балансу – різницю між зафіксованою у засновницьких документах і невнесеною чи поверненою акціонерам сумою. Останній показник дозволить оперативнo визначати реальний внесок засновників (суму прямих інвестицій) у розвиток створеного ними підприємства.

Невизначеними з позиції власності, а, отже й участі в інвестуванні, є виділені у самостійний II розділ пасиву балансу забезпечення наступних витрат і платежів. Якщо розглядати їх місце за класичною балансовою формою (активи = власний капітал + зобов'язання), то виходить, що дані забезпечення потрібно відносити до зобов'язань. В той же час зобов'язаннями може рахуватися лише ідентифікована заборгованість, а не створений фонд, резерв під майбутні виплати.

На нашу думку, зарезервовані під майбутні забезпечення та майбутні виплати ресурси до їх нарахування конкретним особам потрібно відображати у складі власного капіталу підприємства.

Для інвестування можуть використовуватися як власні, так і залучені зі сторони ресурси, що ототожнюються з власним і залученим капіталом. Вчені-економісти відзначають такі головні відмінності між власним і залученим зі сторони капіталом:

а) рівень пріоритетності прав (власники підприємства можуть розраховувати на

повернення капіталу лише після виконання зобов'язань щодо сплати кредиторам залучених у них коштів);

б) ступінь визначеності суми (для кредиторів вона є завжди визначеною, тоді як для учасників, засновників вона визначається за залишковим принципом);

в) дата одержання платежу, що завершує виконання прав (для кредиторів вона встановлена умовами договору, для власників вона є невизначеною).

На нашу думку, до суттєвих відмінностей необхідно додати ще й таку важливу деталь, як відмінність з позиції інвестиційних властивостей. Так, основною функцією власного капіталу є інвестування діяльності підприємства, тоді як залучений зі сторони капітал не завжди виступає джерелом інвестування.

Для власного капіталу властивим є:

- його обов'язкова наявність;
- добровільність утворення;
- участь в інвестуванні з метою одержання прибутку чи інших вигод;
- право власників капіталу на участь в управлінні;
- право на прибуток.

Залучені зі сторони інвестиційні ресурси відрізняються від власних тим, що не всі вони виступають джерелом фінансового забезпечення інвестицій підприємства. Для залучених зі сторони інвестиційних ресурсів (кредитів, лізингових та облігаційних позик) характерним є те, що на них встановлена фіксована ставка доходу. Незалежно від результатів діяльності, інвестор має гарантоване право на їх повернення з встановленням дати і суми погашення.

У свою чергу, поточна кредиторська заборгованість позбавлена інвестиційних властивостей і пов'язаних з ними процесів. У багатьох випадках вона виникає неминуче, кредиторю гарантуються суми і строки погашення зобов'язань.

З огляду на це рекомендуємо подавати у балансі підприємства інформацію про капітал з позиції його участі в інвестуванні за такою моделлю:

Активи = Власний капітал + Залучені інвестиційні ресурси + Поточні зобов'язання

Вимагає більш чіткого розмежування в обліку і звітності інформація щодо визначення результатів за окремими видами діяльності, зокрема, доходів, витрат і результатів інвестиційної діяльності. У даний час в обліку на рахунках 7-го і 9-го класів достатньо чітко представлені доходи, витрати операційної і фінансової діяльності. Облік інвестиційної діяльності передбачено вести на рахунках і відображати у звітності у складі інших доходів і витрат.

Доходи інвестиційної діяльності представлені у Плані рахунків двома рахунками:

72 «Дохід від участі в капіталі», на якому відображається збільшення частки інвестора від вкладень в асоційовані, дочірні підприємства, приєднання до інвестицій доходів від спільної діяльності;

74 «Інші доходи» – для обліку доходів від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, а також безоплатно отриманих активів, неопераційних курсових різниць, інших доходів від звичайної діяльності.

Враховуючи те, що на рахунку 74 обліковуються доходи, пов'язані виключно з інвестиційною діяльністю, доцільно було б це врахувати у самій назві рахунку, назвавши його «Доходи інвестиційної діяльності», а субрахунок 74.6 «Інші доходи від інвестиційної діяльності».

Аналогічна проблема виникає і в обліку витрат інвестиційної діяльності, для чого також передбачено два рахунки:

96 «Втрати від участі в капіталі» – збитки від інвестицій в асоційовані, дочірні підприємства, від спільної діяльності;

97 «Інші витрати», де відображається собівартість реалізованих фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, а також уцінка, списання необоротних активів, втрати від неопераційних курсових різниць тощо.

Рахунок 97 за економічним змістом, структурою субрахунків призначений для обліку витрат і втрат, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. Зважаючи на це, його доцільно назвати «Витрати інвестиційної діяльності», а субрахунок 97.7 «Інші витрати інвестиційної діяльності».

Вимагає відповідного уточнення й рахунок (субрахунок) для обліку кінцевих фінансових результатів. У зв'язку з цим субрахунок 79.3, на якому формуються кінцеві фінансові результати від інвестицій, доцільно було б назвати «Результат інвестиційної діяльності».

Аналогічні зміни доцільно внести у фінансову звітність, зокрема, у форму № 2 «Звіт про фінансові результати», замінивши статті «Інші доходи» та «Інші витрати» відповідно на статті «Доходи інвестиційної діяльності» та «Витрати інвестиційної діяльності».

Як свідчить практика, інвестиційна діяльність у країнах з ринковою економікою дає підприємству суттєві доходи. Прибуток від участі в капіталі асоційованих, дочірніх підприємств, а також від операцій з цінними паперами, іншими фінансовими інструментами у багатьох з них перевищує доходи від основної, операційної діяльності.

Тому важливим є найбільш повне розкриття в обліку і звітності інформації про інвестиційні процеси на підприємстві, доходи і витрати інвестиційної сфери з метою чіткого розмежування результатів кожного виду діяльності, в тому числі й інвестиційної діяльності. Цьому, на нашу думку, будуть сприяти *викладені пропозиції* щодо вдосконалення обліку та показників звітності з метою поліпшення інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності.

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» / Закон України від 18.09.1991р. № 126/91-ВР.
2. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / И. А. Бланк. – К: Ника Центр, 1999. – 528 с.
3. Пересада А. А. Инвестиционный процес в Україні / А. А. Пересада – К: Лібра, 1998. – 392 с
4. Волков О. І., Денисенко М. П., Гречан А. П. та ін. Економіка та організація інноваційної діяльності: підручник (третє видання). – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 662 с.

Редакція отримала матеріал 14 травня 2008 р.